

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาวะฟันผุ ถือเป็นปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของเด็กวัยเรียน ก่อให้เกิดความเจ็บปวด โดยการที่เด็กต้องหยุดเรียนเนื่องมาจากอาการเจ็บปวดนั้น ในรอบปีที่ผ่านมา ร้อยละ 30.8 ของกลุ่มเด็กอายุ 12 ปี เคยประสบกับอาการปวดฟัน และร้อยละ 4.3 เคยต้องขาดเรียนเพราะอาการปวดฟัน เฉลี่ยวันขาดเรียน 2.5 วัน (กองทันตสาธารณสุข, 2551) นอกจากนี้ยังมีผลให้เกิดการสูญเสียฟันในช่องปากอันส่งผลให้มีปัญหาในการบดเคี้ยว การพูด ความสวยงาม ปัญหาทางด้านจิตใจ และยังส่งผลต่อภาวะทางเศรษฐกิจที่ต้องเสียเวลา ค่าใช้จ่ายในการรักษาอีกด้วย

จากรายงานผลการสำรวจสภาวะสุขภาพช่องปากระดับประเทศครั้งที่ 6 ในปี พ.ศ. 2549 – 2550 ที่ทำการสำรวจในกลุ่มอายุ 12 ปี พบว่า ร้อยละของเด็กที่มีฟันผุคือ 56.9 โดยมีค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน อุด 1.6 ซึ่งต่อคนที่ฟันที่เป็นโรคส่วนใหญ่จะยังไม่ได้รับการรักษาคิดเป็นร้อยละ 54.2 (DT/DMFT) ของฟันที่มีประสิทธิผลการเป็นโรค พบเด็กที่มีฟันผุยังไม่ได้รับการรักษานี้ถึงร้อยละ 39.1 สถานการณ์การได้รับบริการของเด็กพบเป็นการบริการอุดฟันในสัดส่วนที่สูงกว่าการถอนฟันคือร้อยละ 41.3 (FT/DMFT) และ ร้อยละ 0.5 (MT/DMFT) ซึ่งจากผลสำรวจพบว่าเด็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวโน้มของเด็กที่มีฟันผุสูงขึ้นเมื่อเทียบกับการสำรวจในปีที่ผ่านมาจากร้อยละ 50.3 เป็นร้อยละ 51.1 และเมื่อเปรียบเทียบอัตราการเกิดโรคฟันผุพบว่าในเขตชนบท มีอัตราการเกิดโรคฟันผุสูงกว่าเขตเมือง (กองทันตสาธารณสุข, 2551)

ฟันผุ มีสาเหตุหลักของการเกิดขึ้นกับปัจจัย 4 ประการร่วมกัน คือ เชื้อจุลินทรีย์ สภาพของฟันและน้ำลาย น้ำตาลจากอาหารที่ตกค้างอยู่ในช่องปาก และระยะเวลาที่ก่อให้เกิดการสูญเสียแร่ธาตุของเนื้อฟัน (สิทธิชัย ขุนทองแก้ว, 2552; อาริยา รัตนทองคำ, 2544)

ประเด็นปัญหาสำคัญที่น่าจะเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อโรคฟันผุในเด็กกลุ่มนี้ คือ พฤติกรรมการบริโภคขนมกรุบกรอบและการดื่มน้ำอัดลม ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นตามกระแสนิยม เด็กอายุ 12 ปี ร้อยละ 28.2 บริโภคขนมกรุบกรอบ และร้อยละ 11.7 ดื่มน้ำอัดลมทุกวัน

น้ำอัดลม เป็นเครื่องดื่มที่มีผลเสียต่อสุขภาพช่องปากอย่างชัดเจน เนื่องจากส่วนประกอบหลักของน้ำอัดลม คือ น้ำตาลซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคฟันผุ นอกจากนี้ น้ำอัดลมยังมีค่าความเป็นกรดสูง คือมี pH ประมาณ 2.7-3.0 ทำให้การดื่มน้ำอัดลมจะมีผลทำให้เกิดฟันกร่อนได้ด้วย (Moynihan and Petersen, 2004) ปัจจุบันน้ำอัดลมเป็นเครื่องดื่มที่หาง่ายและเป็นที่นิยมของเด็กเป็น

อย่างมาก ผลจากการสำรวจพบว่า คงมีเด็กอายุ 12 ปี ที่ไม่เคยดื่มน้ำอัดลมเพียงร้อยละ 4.8 โดยเด็กส่วนใหญ่ร้อยละ 45.5 จะดื่มน้ำอัดลมเป็นบางวัน เด็กในเขตเมืองดื่มน้ำอัดลมมากกว่าเด็กในเขตชนบท และพบว่า เด็กในกรุงเทพฯ เกือบทุกคนดื่มน้ำอัดลม ภาคเหนือมีอัตราการดื่มน้ำอัดลมน้อยกว่าภาคอื่น ๆ พบเด็กที่ดื่มน้ำอัดลมเป็นประจำร้อยละ 11.7 แต่โดยภาพรวมแล้ว สามารถสรุปได้ว่า น้ำอัดลมเป็นเครื่องดื่มที่อยู่ในชีวิตประจำวันของเด็ก (กองทันตสาธารณสุข, 2551)

ปัญหาสุขภาพเด็กไทยประการหนึ่งมาจากการบริโภคน้ำตาลมากเกินไปทำให้เกิดภาวะฟันผุ จากการบริโภคขนมหวานที่เสี่ยงต่อการเกิดฟันผุสูง และความถี่ในการบริโภคขนมหวาน ในขณะเดียวกันพฤติกรรมกรรมการแปรงฟันหลังการรับประทานอาหารและก่อนนอนของเด็กนักเรียนซึ่งจะต้องมีการดูแลจากผู้ดูแลอย่างใกล้ชิดกลับมีน้อย และมีการศึกษาความสัมพันธ์ในการเกิดโรคฟันผุของเด็กนักเรียนประถมศึกษา พบว่า นักเรียนที่มีโรคฟันผุจะทำให้มีน้ำหนักและส่วนสูงต่ำกว่าเด็กปกติ (สุนทร จินตฤทธิ์, 2548)

พฤติกรรมกรรมการดูแลทันตสุขภาพนักเรียนของผู้ปกครอง ก็เป็นปัจจัยที่มีผลต่อภาวะทันตสุขภาพ คือ ระดับการศึกษาของมารดาและการตรวจฟันให้ลูก (ก้องเกียรติ เดิมเกษมสานต์, 2548) และจากการศึกษาในนักเรียนประถมศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหาร คือ รายได้ของครอบครัว (อัญชลี มะเหศวร, 2550)

นอกจากนี้ การได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมก็มีผลต่อภาวะทันตสุขภาพ ซึ่งจากการศึกษาพฤติกรรมทันตสุขภาพในนักกีฬาทางน้ำ สโมสรกีฬาทางน้ำ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พบว่า การได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมในการดูแลทันตสุขภาพจากบุคคลในครอบครัว และการได้รับข้อมูลข่าวสารทันตสุขภาพจากสื่อแหล่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมทันตสุขภาพ (พิมพ์ศิริ อัครวิโนใจเพชร, 2550)

จากปัญหาดังกล่าวผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาการบริโภคที่มีผลต่อภาวะฟันผุในกลุ่มนักเรียนอายุ 12 ปี เนื่องจากเป็นวัยที่จะสำเร็จการศึกษาจากชั้นประถม สามารถใช้เพื่อการประเมินผลงาน/โครงการที่ได้มีการดำเนินการในโรงเรียน และเป็นช่วงวัยที่มีฟันแท้ขึ้นครบ 28 ซี่ มีการเปลี่ยนแปลงสภาวะต่าง ๆ ทั้งด้านกายภาพและสังคม เป็นกลุ่มอายุที่สามารถเก็บข้อมูลได้ง่าย กลุ่มอายุนี้จึงถูกใช้เป็นตัวแทนของอายุที่เป็นสากลเพื่อการเปรียบเทียบข้อมูลของประเทศต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผลที่ได้ในครั้งนี้ทราบถึงภาวะฟันผุในเด็กนักเรียนประถมศึกษาในแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน ปัจจัยส่วนบุคคลของนักเรียน พฤติกรรมการบริโภค การแปรงฟันของนักเรียน และการดูแลของแม่ในด้านทันตสุขภาพ เพื่อที่รวบรวมใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนดำเนินงาน แก้ไข ป้องกัน และส่งเสริมทันตสุขภาพให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาในจังหวัดขอนแก่นให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาภาวะฟันผุในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประถมศึกษา เขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาการบริโภคอาหารระหว่างมื้อ การดื่มน้ำอัดลม พฤติกรรมการแปรงฟัน และการดูแลของแม่ในด้านทันตสุขภาพ
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อภาวะฟันผุในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประถมศึกษา เขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ดังนี้
 - 3.1 ปัจจัยส่วนบุคคลของนักเรียน ได้แก่ เขตที่ตั้งโรงเรียน เพศของนักเรียน การอยู่อาศัยของนักเรียน อาชีพของแม่ ระดับการศึกษาของแม่ ภาวะโภชนาการของนักเรียน
 - 3.2 พฤติกรรมการบริโภค ได้แก่ การบริโภคอาหารระหว่างมื้อ การดื่มน้ำอัดลม
 - 3.3 พฤติกรรมการแปรงฟัน
 - 3.4 การได้รับการสนับสนุนจากสังคม ได้แก่ การได้รับข้อมูลฟันผุ การดูแลของแม่ในด้านทันตสุขภาพ

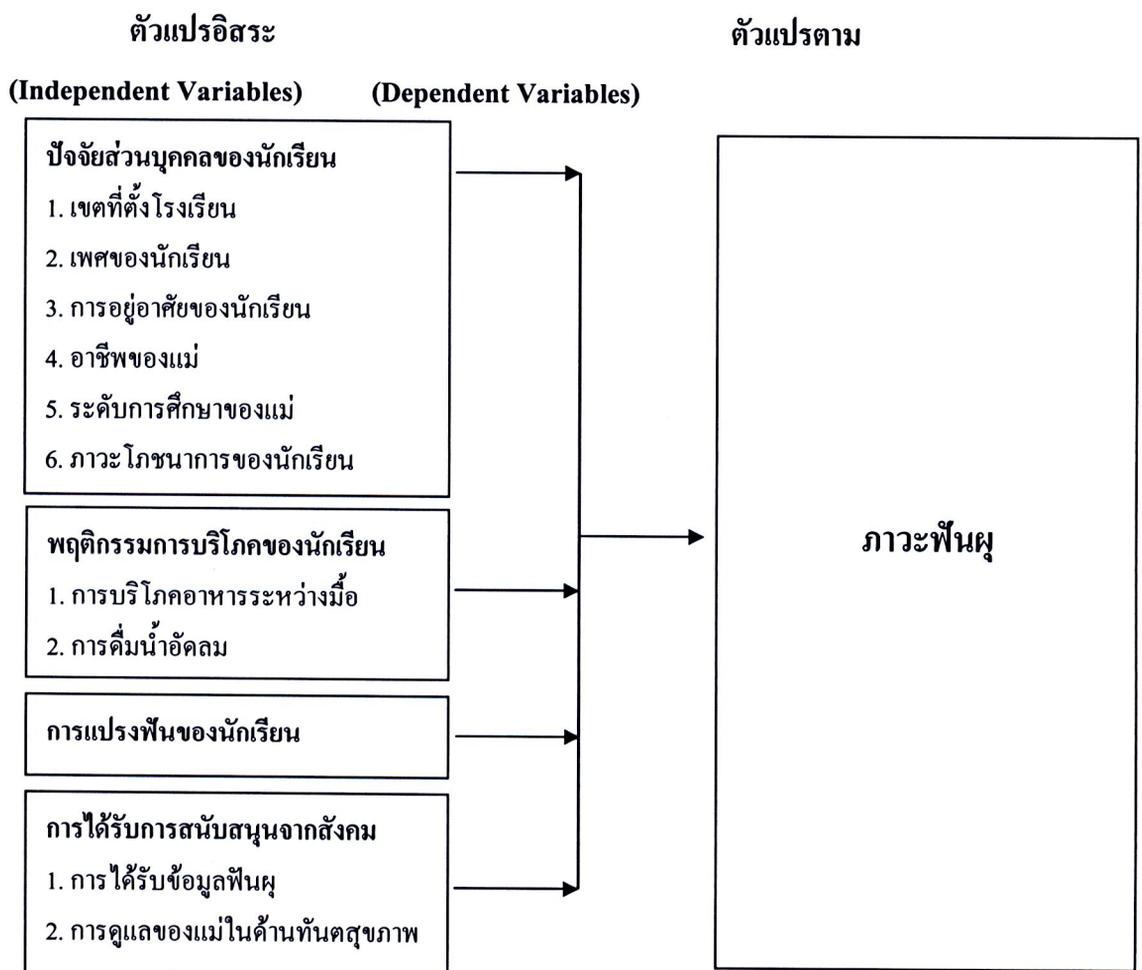
สมมติฐานของการศึกษา

เขตที่ตั้งโรงเรียน เพศของนักเรียน การอยู่อาศัยของนักเรียน อาชีพของแม่ ระดับการศึกษาของแม่ ภาวะโภชนาการของนักเรียน การบริโภคอาหารระหว่างมื้อ การดื่มน้ำอัดลม พฤติกรรมการแปรงฟัน การได้รับข้อมูลฟันผุและการดูแลของแม่ในด้านทันตสุขภาพ เป็นปัจจัยที่ร่วมกันมีผลต่อภาวะฟันผุของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

กรอบแนวคิดในการศึกษา

กรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องนี้สืบเนื่องจากเด็กที่มีอายุ 12 ปี มีร้อยละของเด็กที่มีฟันผุคือ 56.9 โดยมีค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน อุด 1.6 ซี่ต่อคน โดยเด็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวโน้มของฟันผุสูงขึ้น จากการสำรวจพบว่า เด็กมีพฤติกรรมการบริโภคน้ำอัดลมและขนมถุงกรอบกรอบในอัตราที่สูง เด็กในเขตเมืองดื่มน้ำอัดลมมากกว่าเด็กในเขตชนบท และดื่มน้ำอัดลมเป็นประจำ โดยภาพรวมแล้ว พบว่าได้ว่า น้ำอัดลมเป็นเครื่องดื่มที่อยู่ในชีวิตประจำวันของเด็ก ส่วนการบริโภคขนมถุงกรอบกรอบเป็นประจำมีอัตราส่วนมากกว่าการดื่มน้ำอัดลม โดยพบว่าบริโภคขนมเหล่านี้ทุกวัน และพบในเด็กของเขตชนบทมากกว่าในเขตเมือง ส่วนการแปรงฟันพบว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งที่ไมแปรงฟันหลังอาหารกลางวันโรงเรียนทุกวัน นอกจากพฤติกรรมเหล่านี้แล้วยังมีงานวิจัยที่พบว่า แรงสนับสนุนทางสังคมและพฤติกรรมของแม่ ก็มีผลต่อภาวะทันตสุขภาพด้วย

ผู้ศึกษาจึงมีแนวคิดในการที่จะหาแนวทางแก้ไขปัญหานี้ จากการหาปัจจัยที่มีผลต่อภาวะฟันผุ โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า เขตที่ตั้งโรงเรียน เพศ การอยู่อาศัยของนักเรียน อาชีพของแม่ ระดับการศึกษาของแม่ ภาวะโภชนาการ การบริโภคอาหารระหว่างมื้อ การดื่มน้ำอัดลม พฤติกรรมการแปรงฟัน การได้รับข้อมูลฟันผุ การดูแลของแม่ในด้านทันตสุขภาพ เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนทำให้เกิดภาวะฟันผุ จึงมีการพิสูจน์ตามกรอบแนวคิด ดังรูปภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ทำให้ได้ทราบอัตราการเกิดฟันผุ พฤติกรรมการบริโภค พฤติกรรมการแปรงฟัน การดูแลทันตสุขภาพ และปัจจัยที่มีผลต่อภาวะฟันผุของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ในโรงเรียนประถมศึกษา เขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยจะนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนงานทางทันตกรรมในกลุ่มเด็กวัยเรียนจังหวัดขอนแก่น เช่น การสร้างความตระหนักถึงภาวะฟันผุโดยการนำเสนอสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การทำโครงการพัฒนาทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษาเพื่อให้ความรู้ทางทันตสุขภาพแก่นักเรียน ครูและแม่ การรณรงค์การแปรงฟันหลังอาหารกลางวันที่โรงเรียน การรณรงค์เรื่องการขายขนมบริเวณ โรงเรียน รวมไปถึงการเข้ารับบริการทางทันตกรรมเพื่อรักษาฟันผุโดยการอุดฟันหรือถอนฟัน

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษานี้ เป็นการศึกษเชิงวิเคราะห์ (Analytical study) โดยมีวิธีการเก็บตัวอย่างจากแบบสอบถามและการตรวจสถานะทันตสุขภาพ จากกลุ่มเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา เขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมี ภาวะฟันผุ เป็นตัวแปรตาม ส่วนเขตที่ตั้งโรงเรียน เพศของนักเรียน การอยู่อาศัยของนักเรียน อาชีพของแม่ ระดับการศึกษาของแม่ ภาวะโภชนาการของนักเรียน การบริโภคอาหารระหว่างมื้อ การดื่มน้ำอัดลม การแปรงฟันของนักเรียน การได้รับข้อมูลฟันผุ และการดูแลของแม่ในด้านทันตสุขภาพ เป็นตัวแปรอิสระที่ต้องการศึกษา

ข้อจำกัดของการศึกษา

ในการศึกษานี้เป็นการเก็บข้อมูลการบริโภคอาหารระหว่างมื้อ การดื่มน้ำอัดลม การแปรงฟันของนักเรียน การดูแลของแม่ในด้านทันตสุขภาพ รวมถึงปัจจัยส่วนบุคคล คือ ภาวะโภชนาการของนักเรียน การได้รับข้อมูลฟันผุ อาชีพของแม่ ระดับการศึกษาของแม่ ที่เป็นปัจจัยที่มีผลต่อภาวะฟันผุ แต่การเกิดฟันผุนั้นต้องใช้เวลาค่อนข้างนาน การเก็บข้อมูลจะต้องถามข้อมูลย้อนหลังกลับไปซึ่งอาจเกิดความคลาดเคลื่อนในการให้ข้อมูลได้ และการที่นักเรียนซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลด้านการดูแลของแม่ในด้านทันตสุขภาพก็อาจมีความคลาดเคลื่อนจากการรับรู้ของนักเรียนได้

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภาวะฟันผุ หมายถึง การที่มีฟันผุ หรือที่เคยผุและได้รับการอุดแล้ว หรือการถอนฟันเนื่องจากฟันผุ ในการศึกษาครั้งนี้คิดเป็น ผุหรือไม่ผุ

ดัชนีฟันผุ (DMFT Index) หมายถึง จำนวนรวมของฟันที่ ผุ ถอน และอุด หารด้วยจำนวนคนที่ได้รับการตรวจทั้งหมด มีหน่วยเป็น ชั่วต่อคน

พินสุ (Decay) หมายถึง พินที่มีรูผุชัดเจนสามารถมองเห็นด้วยตาเปล่าหรือใช้เครื่องมือตรวจพิน (explorer) เขี่ยติดบนตัวพินหรือพินที่เคยอุดแล้วมีรูผุเพิ่มบนตัวพิน

พินถอน (Missing) หมายถึง พินที่ถูกถอนไปแล้วเนื่องจากพินผุ

พินอุด (Filling) หมายถึง พินที่มีวัสดุอุดพินบนตัวพิน

นักเรียน หมายถึง บุคคลที่กำลังศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษาเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2554

เขตที่ตั้งโรงเรียน หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาที่ตั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การอยู่อาศัยของนักเรียน หมายถึง บุคคลที่นักเรียนพักอาศัยอยู่ด้วยที่บ้าน

แม่ หมายถึง มารดาหรือผู้ที่ดูแลใกล้ชิดกับนักเรียนที่สุด

การได้รับข้อมูลพินสุ หมายถึง การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพินสุ จาก บุคคลในครอบครัว ครู เพื่อน บุคลากรทางสาธารณสุข และสื่อต่าง ๆ

สื่อต่าง ๆ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพินสุ ได้แก่ แผ่นพับ/โปสเตอร์ หนังสือเรียน เสียงตามสาย โฆษณาทางโทรทัศน์ บอร์ดประกาศของโรงเรียน

บุคลากรทางสาธารณสุข หมายถึง บุคคลที่ทำงานทางด้านสาธารณสุข ได้แก่ ทันตแพทย์ ทันตภิบาล พยาบาล เจ้าหน้าที่อนามัย

ภาวะโภชนาการ หมายถึง สภาวะทางสุขภาพของร่างกาย ซึ่งมีผลจากการได้รับสารอาหารที่รับประทาน และการที่ร่างกายใช้สารอาหารที่บริโภค การประเมินภาวะโภชนาการ ทำได้โดย การวัดน้ำหนักเทียบกับน้ำหนักมาตรฐานในเด็กอายุเท่ากันและเพศเดียวกัน

พฤติกรรมการบริโภค หมายถึง การปฏิบัติตัวในการรับประทานอาหารมื้อหลักและอาหารระหว่างมื้อ โดยศึกษาในด้านประเภทของอาหารที่รับประทานและความถี่ในการรับประทาน

ขนมหวาน หมายถึง ขนมที่ส่วนประกอบจากแป้ง และน้ำตาลเป็นส่วนมาก ได้แก่ โดนัท เคลือบน้ำตาล ขนมเค้ก รวมถึง ไอศกรีมราดช็อกโกแลต ขนมโตเกียว เครปญี่ปุ่น ลูกอม และ เยลลี่

ขนมถุงกรอบกรอบ หมายถึง ขนมที่ส่วนประกอบจากแป้ง เกลือบและน้ำตาลเป็นส่วนมาก บรรจุในถุงพลาสติก ได้แก่ ขนมเวเฟอร์ ข้าวโพดคั่วเคลือบคาราเมล ขนมแป้งกรอบเคลือบคาราเมล มันฝรั่งทอดกรอบ

น้ำอัดลม หมายถึง เครื่องดื่มที่มีส่วนประกอบ คือ น้ำ, น้ำตาล, สารปรุงแต่งที่ให้กลิ่นและสี และกรดคาร์บอนิก บรรจุขวดพร้อมดื่ม ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ โค้ก เป๊ปซี่ และน้ำอัดลมชนิดต่าง ๆ

อาหารระหว่างมื้อ หมายถึง อาหารที่บริโภคในเวลานอกเหนือจากอาหารมื้อหลัก (อาหารมื้อหลัก ได้แก่ มื้อเช้า มื้อกลางวัน มื้อเย็น)

พฤติกรรมกรรมการแปร่งฟัน หมายถึง การปฏิบัติตัวในการแปร่งฟัน ได้แก่ ช่วงเวลาในการแปร่งฟัน การแปร่งฟันหลังการแปร่งฟัน ผู้ที่ช่วยดูแลในการแปร่งฟัน และอายุที่เริ่มแปร่งฟัน

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง นักเรียนได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมในด้านความช่วยเหลือทางด้านข้อมูล ข่าวสาร วัสดุสิ่งของ หรือการสนับสนุนทางด้านจิตใจจากผู้ให้การสนับสนุน เพื่อให้มีทัศนคติที่ดี แรงสนับสนุนทางสังคมอาจมาจากแม่ หรือจากครูในโรงเรียน

การดูแลของแม่ในด้านทัศนคติ หมายถึง การแสดงออกของแม่ต่อการดูแลสุขภาพช่องปากนักเรียน เช่น การดูแลการแปร่งฟัน การดูแลด้านอาหาร การพาไปรับบริการทางทันตกรรม